

KONUŞMA EĞİTİMİNE YÖNELİK HAZIRLANAN KİTAPLARDA YER ALAN SES ÖZELLİKLERİ KONULARININ DEĞERLENDİRİLMESİ*

EVALUATION OF PHONETIC FEATURES AS A COURSE CONTENT IN SPEAKING COURSE BOOKS

Dilek TOSUN¹ İ.Seçkin AYDIN²

Özet

Konuşma, düşünceleri sözlü dil yoluyla dinleyiciye aktarma işidir. Teknolojinin ilerlemesiyle insanoğluna çok çeşitli iletişim seçenekleri sunulsa da konuşma hâlâ en önemli, en pratik, en yaygın iletişim aracıdır. Konuşma düşünceleri ifade etme, iletişim kurma gibi bireysel eylemlerin yanı sıra kitleleri etkileme gücüyle toplumsal bir nitelik taşır. Bu açıdan bakıldığında güzel ve etkili konuşmanın önemi anlaşılmaktadır. Güzel ve etkili bir konuşma, bu alanda yeterlilik kazanmaya bağlıdır. Bu yeterlilik, ancak konuşma eğitimi ile kazanılabilir. Konuşma eğitiminde en önemli kaynak bu alanda yazılmış kitaplardır. Konuşma eğitiminin olmazsa olmazı doğru sesletimdir. Doğru bir sesletime sahip olmak için dilin seslerini ve bu sesler arasındaki etkileşime dair kuralları iyi bilmek gerekir. Bu nedenle konuşma eğitimine yönelik kitaplar, ses özelliklerini temel alarak okuyuculara doğru boğumlamayı öğretmelidir. Fakat bu noktada kitaplar arasında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu görüş ayrılıklarından yola çıkılarak çalışma, Türkçenin doğru telaffuzu konusundaki belirsizliğe dikkat çekmek amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: ses bilgisi, sesbilim, konuşma eğitimi, sesletim.

Abstract

Speech is transmission of thoughts to the listener through oral language. Although communication options in a wide variety has become available for humanity with the development in technology, the speech is still the most practical, the most common communication tool. The speech has a social quality with the power to influence the masses as well as its other functions such as expressing of thoughts and communicating. Fluent and effective speech depends on gaining capability in this area. This capability can only be gained with elocution. The books in this area are the most important sources for elocution. To have a correct pronunciation, sounds of language and rules about interaction among these sounds should be well known. So, books for elocution should teach correct pronunciation to the readers based on sound properties. However, there are essential dissensions among books about this subject. Considering these dissensions, this work has been prepared to draw attention to the uncertainty about correct use of Turkish.

Key Words: phonetic, phonology, elocution, pronunciation.

* Bu çalışma, Dilek Tosun'a ait yüksek lisans tez çalışmasına bağlı olarak hazırlanmıştır.

¹ Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, tileng-tosun@hotmail.com

² DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, seckin.aydin@deu.edu.tr

1. Giriş

Sosyal bir varlık olarak insan, daima iletişim/bildirişim ihtiyacı duyar ve çeşitli yollarla bunu gerçekleştirir. Bu yolların başında sözlü ve yazılı dilsel araçlar yer alır. Bireyler, günlük yaşamlarında dilsel araçları kullanarak birbirlerini ikna etmeye, görüş alışverişinde bulunmaya ihtiyaç duyarlar. İşte bu noktada konuşma, doğal bir dilsel araç olarak zorunlu hâle gelir.

Düşüncelerin sözle ifade edilmesine ‘konuşma’ denmektedir (Korkmaz 2010, 149). Konuşma düşünceleri ifade etme, iletişim kurma gibi bireysel eylemlerin yanı sıra kitleleri etkileme gücüyle toplumsal bir nitelik taşır. Bu açıdan bakıldığında güzel ve etkili konuşmanın önemi anlaşılmaktadır. Güzel ve etkileyici konuşmalar yapabilmek her konuşucunun isteğidir. Çünkü etkili bir konuşma hem meslek hem okul hayatında hem de günlük yaşamda kişiye başarı getirir. Bu nedenlerle güzel konuşma, tarih boyunca önemini korumuştur. Dünyaca ünlü filozoflar Aristo, Platon ve Sokrates güzel konuşma sanatıyla ilgili önemli bilgiler sunmuşlardır. Yunan, Roma ve Arap medeniyetleri güzel konuşma sanatına gösterdikleri önemle tarihte yer almışlardır. Türklerde hitabet türünün ilk örneği sayılabilecek eser ‘Göktürk Yazıtları’dır (Yılmaz 2006, 83-85).

2. Konuşmayı Etkileyen Faktörler

Göğüş (1978, 174), konuşmayı oluşturan öğeleri düşünce, dil, ses ve konuşma organları olarak sıralamıştır. Bu öğelere konuşmanın niteliği bakımından dinleyiciyi de eklemiştir.

Konuşmayı etkileyen en önemli faktör sestir. Ses işitme yoluyla alınan izlenimlerdir. Sesin oluşturduğu titreşimler işitme duyusu aracılığıyla beyne ulaşır ve algılanır. İnsanların duyabildiği sesler 16.000-20.000 Hertz arasındadır (Özben 1989, 8). Sesin nitelikleri şiddet, yükseklik ve tını olarak sıralanabilir. Ses şiddeti, sesin kulağa yaptığı etkinin büyüklüğüdür ve göğüs kafesine hapsedilen havayla doğru orantılıdır. Sesin yüksekliği üç grupta ele alınabilir: pes ses, tiz ses, boğaz sesi (Çevik 2002, 14-16).

Sesi etkileyen etmenler fiziksel ve çevresel olarak ikiye ayrılabilir. Fiziksel etmenler yaş, alerji ve enfeksiyon, korku, yorgunluk, hormonal değişiklikler, hidrasyon, ilaçlar ve alışkanlık meydana getiren maddelerdir. Çevresel etmenler ise hava kalitesi, özel durumlar, nem, gürültü, konuşmacı-dinleyici mesafesidir (Ertan, 2006: 4). Bunların dışında kişinin ses organlarında doğuştan veya sonradan (hastalık, sigara vb. nedenlerle) aksaklık oluşması, kişinin yanlış ya da özensiz konuşma alışkanlıkları nedeniyle bazı ses bozuklukları görülebilir: kuvvetsizlik, ses titreşimi, tiz ve keskin ses gibi (Çevik 2002, 19-20).

Güzel konuşmada en önemli etmenlerden biri de ‘doğru boğumlama’ yapmaktır. Konuşmayı etkileyen diğer etmenler doğru kullanılsa bile hatalı boğumlamayla etkili ve güzel bir konuşma yapmak mümkün değildir. Sesleri doğru boğumlandırmak kişinin kültür seviyesini de ortaya koyan bir özelliktir. Konuşma dili

kişinin ilk olarak ailesinden, çevresinden edindiği işitsel öğeler aracılığıyla oluşur. Diğer bir deyişle kişi çevresinden işittiği doğru ya da yanlış boğumlamalarla konuşma dilini geliştirir. Konuşucu yanlış telaffuz ettiği sözcüklerin doğrularıyla karşılaşmadıkça yanlışını fark edemeyecektir. Bu nedenle eğitimcilere, konuşma eğitimi alanına yönelik kaynaklara büyük iş düşmektedir. Çocuklukta edinilen yanlış boğumlama, eğer ses organlarından kaynaklanan bir engel yoksa, titiz bir çalışmayla düzeltilebilir. Fiziksel engeller ise gerekli tıbbî müdahaleler sonrasında ortadan kaldırılır ve yine boğumlama çalışmaları ile giderilebilir. Kimi boğumlama kusurları ise özensiz, hızlı, özentili konuşmalar nedeniyle gerçekleşmektedir. Boğumlama kusurlarında en çok karşılaşılan sıkıntı budur. Çünkü konuşma dili, kulaktan kulağa hızla yayılır. İnsanların az sözle çok şey anlatma hevesi gereği boğumlama yanlışları da hızla yayılmaktadır. Kişi, öncelikle kendi dilinin ses özelliklerini, özellikle de ünlü ve ünsüzlerin çıkış biçimlerini, çıkış yerlerini iyi bilmelidir. Bu bilgiler ışığında konuşmasını gözden geçirmeli ve yanlışlarını yaptığı pratiklerle düzeltmelidir. Böylece iyi bir konuşmanın temelini atmış olur.

Kaliteli bir ses ve doğru boğumlama için doğru nefes çok önemlidir. Derin, düzenli ve gürültüsüz bir biçimde nefes alınıp verilmelidir. İki şekilde nefes alınabilir: diyafram aracılığıyla ve göğüs aracılığıyla. Diyafram göğüs kafesi ile karın boşluğunu ayıran bir kastır. Konuşma sırasında en etkili nefes alma yöntemi göğüs ve diyaframı kullanarak nefes almaktır. Nefes verilirken de aceleci davranılmamalıdır. Özellikle cümle sonlarının net bir şekilde duyulabilmesi için nefesin idareli kullanılması gerekir (Çevik 2002, 2-4).

Doğru bir nefes ve doğru bir boğumlama içinse kişinin ses aygıtlarının (örgeçlerinin) sağlıklı olması ve bu ses aygıtlarını bilinçli kullanması gerekmektedir. Bunun yolu da ses aygıtlarını tanımaktan geçer. Sesi oluşturan örgeçler diyafram, akciğerler, nefes borusu, gırtlak, ses telleri, yutak, küçük dil, ağız ve burun boşlukları, dil, damak, dişler, dudaklar ve çene'dir. Bu organların sistemli bir şekilde çalışmasını sağlayan yönetici organ ise beyindir (Coşkun 2000, 393). Beynin motor korteks bölümünde ard arda uyarılar üretilir ve bu uyarılar sinirler yardımıyla beynin konuşma merkezine gönderilir. Beyinden gelen emirle nefes ve ses yolu açılır. Göğüsteki solunum kasları kasılarak içerde alçak basınç oluşturur. Dışarıdaki yüksek basınç alçak basınca doğru, solunum yoluna doğru, akar. Nefes alma gerçekleşir. Nefes vermede ise bu yolun tersi izlenerek hava ağız ve burundan çıkar. Ses nefes verme esnasında oluşur. Gırtlaktan geçen soluk ses tellerine gelir ve bunların titreşmesini sağlar. Titreşen ses telleri havayı parçacıklara böler ve yutak, ağız, burundaki tınlatici boşluklara gönderir. Hava bu boşluklarda çıkarılmak istenen sesin şeklini alır (Yılmaz 2005, 45). Bu oluşumda üç aşama söz konusudur. İlk aşama gerilme aşamasıdır. Bu aşamada soluk verilirken ses organları istenen sesi çıkarmak için gerekli olan durumu alır. İkinci aşama duruş aşamasıdır. Ses organları gerilme esnasındaki durumunu kısa bir süre korur. Son aşama ise gevşeme aşamasıdır. Hava

ses yolundan geçerek çıkar, ses organları gevşer ve bir dahaki oluşuma kadar bu durumda kalır (Üçok 1951, 17-18).

Konuşmayı etkileyen diğer faktörler ise beden dili, stres, ortam, görünüş, ruhsal durum, konuşmacının bilgi birikimi (okuma, dinleme vb.) olarak sıralanabilir. Beden dili kişinin söyledikleri kadar söylemediklerini de anlatır. Kişinin bakışından, duruşundan yüz ifadesinden o anki duygu durumu, sözel iletişime ek olarak düşündüğü şeyler anlaşılabilir. Bu nedenle bir konuşmacının söyledikleriyle beden dili örtüşmelidir. Konuşmacı konuşma ortamına, konusuna göre beden dilini ayarlamalıdır (Reca 2010). Konuşurken ve dinlerken dik durmalı, elleri rahat ve doğal duruşunda olmalıdır (Evliyaoğlu 1973, 86). Görünüş de konuşmayı etkileyen bir faktördür. Dinleyicilere saygı ve konuşmanın etkili olması açısından konuşma ortamına, konuya uygun bir şekilde giyinilmeli. Daima özenli ve temiz olunmalıdır. Giysi nefes alışverişini engelleyecek bir nitelik taşımamalıdır. Konuşmanın yapılacağı yer dinleyicilerin konuşmacıyı rahatlıkla görebilecekleri, dikkati dağıtacak nesnelerin bulunmadığı bir yer olmalıdır. Konuşmacı hitap ettiği kitleyi tanımalıdır. Dinleyici kitlesinin ilgi, beklenti, bilgi birikimi hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Dinleyicinin görüşlerini dikkate almalı ve gerektiğinde bunlara dönüt vermelidir. Konuşmacı hazırlıklı olmalı ve hazırlıklı olduğunu, bilgiçlik taslamadan dinleyiciye hissettirmelidir. Bu dinleyicinin konuşmacının söylediklerini dikkate almasını ve ona güven duymasını sağlar. Konuşmacı konuşma esnasında rahat, doğal, samimi olmalıdır. Konuşma hızına, ses tonuna, telaffuzuna dikkat etmeli; gereksiz yere sözü uzatmaktan, taklitten kaçınmalıdır. İç dünyasındaki sıkıntıları konuşmasına yansıtılmamalıdır. Konuşmacı bu önemli noktaları göz önünde bulundurmazsa aşırı heyecan ve stres nedeniyle iyi bir konuşma yapması çok zordur (Evliyaoğlu 1973, 86-89; Reca 2010, Tekinalp 2009, 75-99; Tunalı 2010, 81-194).

Konuşucunun iyi bir dinleyici ve okuyucu olması konuşmayı etkileyen bir diğer etmendir. İyi bir konuşmada konuşmayı etkileyen faktörler doğru bir şekilde kullanılır. Diğer bir deyişle nefesin doğru kullanımı, sözcükleri doğru söyleme, vurgu, ton, durak ve beden dilini doğru kullanma, yerel ağız ve argo söyleyişlerden kaçınma, az ve öz bir anlatım, işitilebilir bir ses güzel ve etkili bir konuşma sağlar (Sever 1998, 56-57).

3. Çalışmanın Amacı

Konuşma eğitimi sağlıklı bir iletişim için gerekli olan unsurların başında yer alır. İnsanlar diğer insanlara dair şemalarını çoğunlukla onların konuşmalarından yola çıkarak oluştururlar. Hatta kişinin konuşma becerisi, onun toplumdaki yerini belirleyebilir. Tüm bunlar, güzel konuşmanın önemine dikkat çekmektedir. Konuşma eğitimi, sadece öğrencilerin ya da öğretmenlerin değil, iyi bir iletişim kurmak isteyen her bireyin ilgilenmesi gereken bir konudur. Estetik kaygı taşıyan, sağlıklı iletişim kurmak isteyen her birey iletişim sürecinde etkili konuşmaya ve buna bağlı olarak

dinleyicileri ikna etmeye çalışır. Konuşmanın toplum içinde farklı amaçlara bağlı olarak bir saygınlık, statü imi taşıdığı da göz önünde bulundurulduğunda konunun önemi daha farklı bir düzeye taşınmış olur.

Güzel ve etkili konuşmanın temel şartı doğru boğumlamadır. Bu nedenle güzel konuşma becerisi kazandırmayı amaçlayan kitapların boğumlama üzerinde titizlikle durması gerekmektedir.

Türkçenin ortak bir yazı dili bulunduğu gibi ortak bir konuşma dili de bulunur ve bu İstanbul Türkçesi olarak belirlenmiştir (Er 2010, 28-33; Kaplan 2009/10, 26, 30; Okur 2010, 96; Salmış 2011, 225, 240, 308). Fakat güzel konuşma becerisi kazandırmayı amaçlayan kitaplarda doğru boğumlamayla ilgili farklı farklı görüşler yer almaktadır. Her dil ses açısından kendine özgü karakteristik özellikler taşımaktadır ve iyi bir konuşucu bu özellikleri bilip doğru boğumlamalar yapmalıdır. Bu noktada konuşma eğitimi veren kitapların da Türkçenin ses özelliklerini temel alıp okuyucularını ortak doğruya yönlendirmesi gerekir. Konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kitaplar arasında boğumlama bilgisine dair ciddi farklılık ve belirsizlikler, bu kitapların Türkçenin ses özelliklerini temel alıp almadığı konusunda bir karşılaştırma, irdeleme yapma gereğini doğurmuştur. Konuşma eğitimine yönelik kitaplarda rastlanan farklılıklar ve çelişkiler bu çalışmanın temel problemini oluşturmuştur. Bu kitapların Türkçenin ses bilgisine ve ses bilime uygunluğu konusunda da bugüne kadar herhangi bir akademik çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle yapılan bu çalışma, ilk olma özelliği göstermektedir. Konuşma eğitimiyle ilgili günümüze değin yapılan çalışmalar, güzel konuşmanın nasıl olması gerektiği yönündedir. Bu çalışmada ise konuşma eğitimiye yönelik hazırlanan kitaplarda ses özelliklerinin, Türkiye Türkçesi ses bilgisi ve ses bilim kurallarına uygunluğu yönünden bir değerlendirmesi yapılmış, kaynak kitaplar arasındaki benzer ve farklı durumlar ortaya konmuştur.

4. Yöntem

Çalışmada model olarak betimsel tarama modeli seçilmiştir. Veriler kaynak taraması yoluyla elde edilmiştir. Çalışmanın evrenini Türkçe dil bilgisi, ses bilgisi, ses bilim kitapları ve konuşma eğitimiye yönelik hazırlanan kitaplar oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme bilinçli örnekleme bağlı olarak “Tipik Birimler Örneklemesi” olarak saptanmıştır. Çalışmada uzman görüşü alınarak doğrudan ses bilgisi ve ses bilime yönelik kitaplar temel alınmıştır. Çalışmanın özelinde, ses bilgisi kaynakları gözden geçirilmiş ve örnekleme yalnızca Türkçenin ses ve söyleyiş özelliklerini kapsayan çalışmalar dâhil edilmiştir. Buna bağlı olarak araştırma; Özsoy (2004), Atabay, Özel, Çam, Pirali, Aksan (Ed.) (1978), Bergstrasser (1936), Coşkun (2010), Demirçan (2009), Güler ve Hengirmen (2005), Karaağaç (2010), Güz (1992), Selen (1979), Üçok (1951) ve Tansu’nun (1963) çalışmalarıyla sınırlandırılmıştır. Belirtilen kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında, 2006-2011 yılları arasında yayımlanmış konuşma eğitimiye yönelik hazırlanan kitaplar incelenmiştir.

Örneklem olarak seçilen ses bilgisine ve ses bilime yönelik kitaplar doğrultusunda ünlüler; dilin konumuna göre ön(ince)-art(kalın), dudakların durumuna göre düz-yuvarlak, çene açıklığına göre açık-kapalı, oluşum süresine göre uzun-kısa, dilin yükselip alçalmasına göre yüksek-alçak olmak üzere 5 (beş) grupta toplanmıştır.

Ünsüzler; ses tellerinin durumuna göre, çıkış biçimlerine göre ve çıkış yerlerine göre gruplandırılmıştır. Ünlü ve ünsüzler sözcük içinde yan yana geldiklerinde bazı değişimlere uğrar. Bu değişimler ses olaylarını meydana getirir. Türkçede görülen belli başlı ses olayları ses düşmesi, ses türemesi, benzeşme, aykırılışma ve yer değiştirme olarak gruplandırılmıştır.

Ünlüler, ünsüzler ve ses olayları dışında kalan konular, ‘Türkçenin Diğer Ses Özellikleri’ ana başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık altında diftongun ne olduğuna ve Türkçede diftongun varlığına, konuşmada yerel dil kullanımına, kalın-ince ünsüz ayırımına, ünsüzlerin ünlü yardımıyla sesletilebilirliğine ve Türkçede yazı dili ile konuşma dili ayırımına değinilmiştir. Bu gruplamalar oluşturulurken örneklem olarak seçilen sese yönelik kaynaklar dikkate alınmıştır.

Sese yönelik kaynaklardan elde edilen ortak ölçütlerle konuşma eğitime yönelik hazırlanan kitaplardaki ses özellikleri, telaffuz kuralları ve örnekleri değerlendirilmiştir. Konuşma eğitime yönelik kitaplarda Türkçenin ses özellikleri ile örtüşen ya da örtüşmeyen bilgi ve örnekler belirtilmiştir.

5. Bulgular

Kaynakların taranması sonucu elde edilen bulgular ünlüler, ünsüzler, ses olayları ve bunların dışında kalan Türkçenin ses özellikleri olmak üzere dört grupta ele alınmıştır.

1. Ünlüler

Örneklem olarak alınan ses bilgisi ve ses bilim kitapları ünlüler konusunda ortak bilgiler vermiştir. Örneklem olarak seçilen konuşma eğitimi kaynaklarında ortaklıktan söz edilemese de ünlülerle ilgili bilgilerde büyük oranda benzerlik bulunmaktadır. Ünlüler ön/ince ünlüler ‘e, i, ö, ü’, arka/kalın ünlüler ‘a, ı, o, u’; düz ünlüler ‘a, e, ı, i’, yuvarlak ünlüler ‘o, ö, u, ü’; geniş ünlüler ‘a, e, o, ö’, dar ünlüler ‘ı, i, u, ü’; yüksek ünlüler ‘ı, i, u, ü’, alçak ünlüler ‘a, e, o, ö’; uzun ünlüler ve kısa ünlüler olarak sınıflandırılmıştır. Yüksek/alçak ünlüler ayırımına Önen (2009, 96) ve Tansu (1963, 42)’da rastlanmıştır. Ünlülerin oluşum yerleriyle ilgili benzer adlandırmalar kullanmışlardır. Fakat ünlüleri sınıflarken birbirlerinden ayırdıkları görülmektedir. Dilin hareketine göre ünlüler sınıflamasında ön ve arka ünlülere ek olarak orta ünlüler sınıfı göze çarpmaktadır. Orta ünlüler sınıfına hangi ünlülerin dahil edileceği hususunda birlik olmadığı görülmüştür. Selen (1979: 51), Coşkun (2010: 43), Kıbrıs (2011: 117) ‘orta dil ünlüsü (ı)’dan bahsetmektedir. Güzel konuşma kitaplarından Taşer (2009: 337) orta ünlüleri ‘a, ı, u’ olarak verir ve gruplamasını dayandırdığı gerekçeyi açıklamaz. Ses bilgisi kitaplarından Demircan

(2009: 23) ise ‘e, ö, ü’ ünlüleri için ‘orta ünlü’ ifadesini kullanır. Aynı durum ünlülerin çene açıklığına göre sınıflanmasında da ortaya çıkmaktadır. Kaynaklar dudakların durumuna göre ünlüleri sınıflarken ve adlandırırken diğer gruplara nazaran daha benzer ifadeler kullanmışlardır. Yabancı dillerin etkisiyle Türkçeye geçmiş olan â, ô, û gibi ünlüler ise ayrı bir tartışma konusudur. Bu ünlülerin ince olduğunu savunanların yanı sıra aslında bu ünlülerin kalın olduğunu fakat yanlarındaki ince ünsüzler nedeniyle ince algılandığını savunanlar da vardır. Ünlülere uzunluk-kısalık açısından bakıldığında Türkçede genellikle kendiliğinden uzun ünlü bulunmadığı, ünsüz düşmeleri sonucu oluşan ikincil uzunluklarının bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu bilgiye yer veren kaynaklardan bazıları şunlardır: Coşkun 2010, 44-45; Demircan 2009, 60-61; Özsoy 2004, 49; Selen 1979, 60; Tansu 1963, 55; Üçok 1951, 69; Elik 2010, 18-19, 45; Er 2010, 215; Önen 2009, 77-78; Şahin 2009, 124-130; Şahzâde 2007, 175-176, 178; Şenbay 2010, 113; Taşer 2009, 337; Çotuksöken 2010, 273; Kıbrıs 2011, 115-121. Ayrıca sese yönelik hazırlanan kitaplarda (Demircan, 2009: 43; Karaağaç, 2010: 46; Tansu, 1963: 47; Üçok, 1951: 71-72) ‘karma ünlü’, ‘katışık ünlü’, ‘kayan ünlü’, ‘yarı ünlü’ gibi kavramlar yer almasına rağmen konuşma eğitime yönelik kitaplarda bu ünlülere değinilmemesi farklılığın başka bir boyutudur.

2. Ünsüzler

Ünsüzler; ses tellerinin durumuna göre, çıkış biçimine göre ve çıkış yerine göre üç sınıfta incelenmiştir. Ünsüzlerin çıkış yeri hakkında hem sese yönelik kaynaklarda hem de konuşma eğitime yönelik kaynaklarda adlandırma ve gruplama farklılıkları göze çarpmaktadır. Konuşma eğitimi kaynaklarında ünsüzlerin çıkarılış biçimi ve yeriyile ilgili birbiriyle çelişen ifadeler ve bilgi hataları bulunmaktadır.

Ses tellerinin durumuna göre ünsüz sınıflamasında adlandırma çeşitliliği bulunurken bilgide ortaklık mevcuttur. Oluşumunda ses tellerinin titremediği ünsüzler ‘f, s, t, k, ç, ş, h, p’; titrediği ünsüzler ise ‘b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z’ olarak verilmiştir.

Çıkış biçimi açısından ünsüzlere bakıldığında hem adlandırma hem gruplama farklılığı ortaya çıkmaktadır. Konuşma eğitime yönelik kitaplar çoğunlukla ‘sürekli/süreksiz’ adlandırmasını kullanırken ses bilgisi ve ses bilime yönelik hazırlanan kitaplardaki adlandırma çeşitliliği daha fazla ve karmaşıktır. Ses bilgisi kitapları arasında sadece Güler ve Hengirmen (2005: 20) ‘sürekli/süreksiz’ adlandırmasını kullanmıştır. Konuşma eğitime yönelik kitaplarda ‘patlayıcı ve sızıcı’ terimlerinin de kullanıldığı görülmüştür (Adalı, 2009: 60; Bulgurcu, 2009: 49, 50; Temizyürek ve diğer., 2011: 146; Temur ve Çakıroğlu, 2010: 173).

Çoğu kaynak süreksiz ünsüzleri ‘b, c, d, g, p, ç, t, k’; sürekli ünsüzleri ‘f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z’ olarak sıralamıştır. Fakat bu gruplamadan ayrılan yazarlar da vardır. ‘m, n’ ve ‘c, ç’ ünsüzleri gruplama sıkıntısının en çok yaşandığı ünsüzlerdir.

Bazı yazarlar ‘m, n’ ünsüzlerinin oluşumunda ses yolunun birden kapanmasını gerekçe göstererek ‘m, n’ ünsüzlerini süresiz ünsüzler grubuna dâhil eder (Okur, 2010: 86; Ünalın, 2007: 120; Yalçın, 2006: 31). Çoğu kaynağa ‘m, n’ ünsüzlerinde ses genizden çıkmaya devam ettiği için bu ünsüzlere sürekli ünsüzler grubunda yer vermiştir. Ses bilgisi ve ses bilime yönelik hazırlanan kitaplar ‘m, n’ ünsüzlerini ‘akıcı ünsüzler (Coşkun, 2010: 79; Üçok, 1951: 55), genizsi ünsüzler (Demircan, 2009: 53; Güz, 1992: 85; Karaağaç, 2010: 40; Özsoy, 2004: 27; Selen, 1979: 89), nazal ünsüzler (Deny, 1951: 33), burun ünsüzleri (Tansu, 1963: 57)’ gibi farklı gruplarda ele alarak daha çeşitli bir gruplama yapmışlardır. Aynı gruplama sıkıntısı ‘c, ç’ ünsüzlerinde de görülmektedir. Konuşma eğitime yönelik hazırlanan kitaplarda genel kabul bu ünsüzlerin süresiz olduğu yönündedir. Fakat ses bilgisi ve ses bilim kitaplarının yarısından fazlasıyla konuşma eğitime yönelik hazırlanan kitaplardan Er (2010: 104) ve Çotuksöken (2010: 271) onları bu kategoriye dâhil etmemiştir. Kimi yazarlara bir adlandırma ve gruplamaya gitmeden ünsüzleri tek tek başlıklar hâlinde incelemiş ve çıkış biçimini tarif etmişlerdir. Bu durum adlandırma ve gruplama sıkıntısını daha da karmaşık hâle getirmiştir.

Ünsüzlerin çıkış yeri hakkında hem sese yönelik kaynaklarda hem de konuşma eğitime yönelik kaynaklarda benzerliklerin yanında adlandırma ve gruplama farklılıkları göze çarpmaktadır. Konuşma eğitime ve ses bilgisi-ses bilime yönelik hazırlanan kitaplarda farklı adlandırmalar kullanılsa da bu kaynaklar ‘b, m, p’ ünsüzlerinin çift dudakın birleşmesiyle; ‘f, v’ ünsüzlerinin üst diş-alt dudak etkileşimiyle; ‘s, ş, ç, t, j, l, n, r, z, c, d’ ünsüzlerinin dil-diş ya da dişeti-dil etkileşimiyle; ‘k, g, ğ, y’ ünsüzlerinin damakta; ‘h’ ünsüzünün ise gırtlakta oluştuğu görüşünde birleşirler. Kimi yazarlara ‘c, ç, ş, j, l, r’ ünsüzlerinin oluşumunda, damağın rol oynadığını belirterek genel görüşten ayrılırlar (Bulurcu, 2009: 50; Çotuksöken, 2010: 273, 289; Demircan, 2009: 49, 50, 51, 52; Güler ve Hengirmen, 2005: 19; Özsoy, 2004: 23, 25, 26, 27, 31; Tansu, 1963: 76; Üçok, 1951: 43, 44, 45, 47, 48).

Konuşma eğitimi kaynaklarında ünsüzlerin çıkarılış biçimi ve yeriyle ilgili birbiriyle çelişen ifadeler ve bilgi hataları da bulunmaktadır. Örneğin, Yılmaz (2006: 30), dilin arka damağa değmesi sonucu ‘ğ, y’ ön damak ünsüzlerinin oluştuğunu belirtir. Bu doğruluğu tartışılabilir bir bilgidir. Çünkü dilin arka damağa değmesi sonucu ön damak sesi oluşması olası değildir. Bayraktar ve diğer. (2008: 96) dudak ünsüzleri grubuna ‘f’ ve ‘p’yi dâhil etmez. Temizyürek ve diğer. (2011: 146) aynı ünsüzü farklı farklı çıkış yeri gruplarına dâhil etmiştir. Gruplamalar arasındaki çelişkinin ön plana çıktığı ünsüzler ‘d’ ve ‘y’ ünsüzleridir. Bu ünsüzler bir sayfada damak ünsüzü olarak yer alırken bir sayfada diş ünsüzü olarak geçmektedir. Selçüker ve diğer. (2009: 42) ise ‘b’ ünsüzünü hem dudak ünsüzlerine hem diş ünsüzlerine dâhil etmiştir. Şenbay (2010: 112-115) damak ünsüzlerine ‘y’yi, Çotuksöken (2010: 271, 290) ve Ünalın (2007: 118, 119, 123) ‘ğ’yi dâhil etmez, Bulurcu (2009: 50) ise bu ünsüzlere ‘l’ ve ‘r’yi de ekler.

3. Ses Olayları

İncelenen kaynaklarda ses düşmesi, ses türemesi, benzeşme, aykırılışma ve yer değiştirme olayları saptanmıştır. Söyleyişte meydana gelen ses olayları güzel konuşma kitapları tarafından söyleyiş kusuru olarak nitelendirilmiş, ses bilgisi ve ses bilime yönelik hazırlanan kitaplar ses olaylarının doğruluğuna ya da yanlışlığına değinmemiştir. Sözlü anlatım kitapları ise bu konuda güzel konuşma ve ses bilgisi-ses bilim kitapları kadar net bir tavır sergilememiştir. Örneğin iki ünsüzün yan yana bulunduğu Batı dillerinden alıntı sözcükler arasında bir ünlü türetmeyi Akbayır (2007, 236) söyleyiş kusuru kabul ederken Temizyürek ve diğer. (2011, 134) Türkçe sözcüklerin iki ünsüzle başlayamayacağı gerekçesiyle söyleyiş kusuru olarak değerlendirmemiştir. Güzel konuşma kitapları (Elik 2010, 95; Salmış 2011, 223; Yaman 2007, 144) ‘yer değiştirme’ ses olayını söyleyiş kusuru olarak değerlendirmiştir. Sözlü anlatım kitapları (Bulgurcu 2009, 53; Temizyürek ve diğer. 2011, 149; Yakıcı ve diğer. 2012, 304) ise bu olayın doğru ya da yanlış kullanım olduğuna dair bir bilgi vermemişlerdir.

Boğumlama hatası olarak görülen ses olaylarının hızlı konuşma, eğitimsizlik, özentî gibi nedenlerden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kitaplarla ses bilgisine-ses bilime yönelik hazırlanan kitaplarda ünsüz düşmesi başlığı altında ‘ğ, h, l, n, r, y, z’ ünsüzlerinin düştüğü görülmüştür. Bu ünsüzlerden ‘ğ, y, h’ ünsüzlerinin düşmesiyle ilgili daha çok açıklama ve örneğe yer verilmiştir. Düşmesinin konuşma kusuru sayılmadığı ünsüzler ise ‘ğ’ ve ‘y’ ünsüzleridir.

Türkçenin yazıldığı gibi konuşulan bir dil olmadığı gerekçesiyle sözcük içindeki ‘ğ’ ünsüzünün sesletilmediği görülür. İncelenen sese yönelik ve konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kaynaklarda ‘ğ’ ünsüzünün düşmesi/kayması sonucu sesletilmediği bilgisine rastlanmıştır. Örnek olarak şu kaynaklar verilebilir: Özsoy 2004, 49; Güler ve Hengirmen 2005, 33; Atabay ve diğer. 1978, 45; Coşkun 2010, 162-163; Elik 2010, 18-19, 45; Erata 2010, 342-343; Okur 2010, 91-92, 203, 205; Şahin 2009, 124-130; Akbayır 2007, 219-220; Çotuksöken 2010, 273. Bazı kaynaklar (Demircan 2009, 93; Kıbrıs 2011, 115-121; Selçüker 2009, 24; Temizyürek ve diğer. 2011, 149; Yaman 2007, 55) ise ‘ğ’nin düşmediğini; varla yok arası sesletildiğini savunur. ‘ğ’ ünsüzü ister düşsün, ister varla yok arası sesletilsin görevi aynıdır: önündeki ünlüyü uzatmak. Önündeki ünlüyü bazen bir değer, bazen yarım değer uzatır. Bazen düşerek yan yana kalan iki ünlü arasında ünlü kaymasına neden olur. Bazen ‘y’ ünsüzüne dönüşür.

Yukarıda belirtilen ünsüzlerin düşmesi veya başka bir sese dönüşmesi noktasında konuşma eğitimi kaynakları arasında birlik olmadığı saptanmıştır.

Ses bilgisine-ses bilime yönelik hazırlanan kitaplar benzeşmeyi yazı dili ve konuşma dili arasındaki farkı yansıtan, söyleyiş kolaylığı ve en az çaba ilkesi gereği

ortaya çıkan bir ses olayı olarak ele almışlardır. Boğumlama kusuru olarak görmemişlerdir. Konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kitaplarda ise bunun zıttı bir görüş hâkimdir.

Kaynaklarda geçen ses değişimleri ses bilgisi kitapları da göz önünde bulundurularak benzeşme ve aykırılışma başlıkları altında incelenmiştir. Fakat benzeşme ve aykırılışma kavramlarını açıklama ve örneklendirme noktasında ses bilgisi kitaplarında da bir birlik olmadığı görülmüştür. ç > ş değişimi Güler ve Hengirmen (2005, 67) ve Bergstrasser'e göre (1936, 27) benzeşme iken, Atabay ve diğerlerine göre (1978, 43) aykırılışmadır. Bu nedenle bu değişim, gerekçesi açıklanarak hem benzeşme hem de aykırılışma başlıkları altında incelenmiştir. Hazırlanan bu çalışma kaynak kitaplara dayalı bir çalışma olduğundan kaynak farklılığı sıkıntısı yaşanmıştır. Bu noktada çıkış yeri ya da biçimi, kısacası oluşumu açısından birbirine yakın sesler benzeyen ses kabul edilmiş, benzeşme ve aykırılışma başlığı altında yer verilen güzel konuşma ve sözlü anlatım kitaplarındaki örnekler de bu bakış açısıyla gruplandırılmıştır. Ses bilgisi kitaplarında benzeşme veya aykırılışma başlığı altında yer alan kerli ferli > kelli felli, terlik > tellik, merhem > melhem, birader > bilader gibi örnekler güzel konuşma, sözlü anlatım kitaplarında da sıkça geçmektedir. Bu nedenle bu örneklerin gruplandırılmasında ses bilgisi kitapları temel alınmıştır.

Konuşma eğitimi kaynakları incelendiğinde en çok ünsüzlerin benzeşmeye uğrayan sesler olduğu görülmüştür. Bu durum şöyle yorumlanabilir: Ünsüzler engelleme sonucu oluşan seslerdir ve konuşan art arda gelen ünsüzleri, yani engellemeleri azaltma ya da benzer engellemelere çevirme amacıyla benzeşme yapabilir. Bu durum ses bilgisi ve konuşma eğitimi kitaplarında 'söyleyiş kolaylığı, en az çaba ilkesi' adlarıyla açıklanmıştır.

Gruplamada sorun yaratan bir başka ses olayı da 'daralma/darlaşma'dır. 'y'nin 'i'ye yakın ses değeri taşıyan bir yarı ünlü olduğu gözlenmiş, bu nedenle önündeki ünlüyü 'i'ye yakın bir şekilde daraltması 'Benzeşme' başlığı altında ele alınmıştır. İncelenen kaynaklarda 'y' ünsüzünün ve '-ecek/-acak' ekinin daraltıcı görevlerinin olduğu saptanmıştır. 'y'nin daraltıcı etkisi sonucu oluşan değişimlerde konuşma eğitimi, ses bilgisi-ses bilim kitapları arasında bir uzlaşım görülürken '-ecek/-acak' ekinin yarattığı değişiklik kaynaklar arasında çeşitlilik göstermektedir. Ünlü ile biten bir fiile '-ecek/-acak' eki geldiğinde kimi kaynaklar ses düşmesi ve daralma oluşacağını belirtirken (Elik 2010, 18-19; Okur 2010, 210; Önen 2009, 72-73; Özsoy 2004, 113), Demircan (2009, 72) ses düşmesi olmadan sadece daralma olacağını belirtmiştir. Güler ve Hengirmen ise (2005, 51-52) her iki durumun da ayrı ayrı uygulandığı örnekler verir. Tek örnek üzerinden durumu somutlaştırmak gerekirse Şahzâde (2007, 182) 'gelmeyeceğim' sözcüğünü 'gelmiyce(i)m' şeklinde söylemenin daha doğru olduğunu savunur. Şahin (2009, 164)'de bu sözcüğün 'gelmiyceyim' şeklini aldığı görülebilir. 'geleceğim' sözcüğü bir ses bilgisi kaynağı olan Karaağaç (2010, 69)'ın kaynağında 'gelcem' şeklinde yer almaktadır. Fakat

Karaağaç'ın bu söyleyişin doğruluğuna ya da yanlışlığına ilişkin bir bilgi vermediğini de belirtmek gerekir. Gelecek zaman ekinin sesletimindeki bu karmaşa Türkçenin ortak bir konuşma dili (İstanbul Türkçesi) bulunduğu yargısına ters düşmektedir.

4. Türkçenin Diğer Ses Özellikleri

Tarama sürecinde ünlüler, ünsüzler ve ses olayları dışındaki Türkçenin ses özellikleriyle ilgili bazı konularda da kaynaklar arasında farklılıklar olduğu gözlemlenmiştir.

- Diftong nedir ve Türkçede diftong bulunur mu?
- Ünsüzler tek başına sesletilebilir mi?
- Konuşmada yerel dil kullanımına yer var mıdır?
- Türkçe yazıldığı gibi konuşulan ya da okunan bir dil midir?
- Türkçede kalın ünsüz ve ince ünsüz ayrı mı var mıdır?

soruları göz önünde bulundurularak Türkçenin ünlü, ünsüz ve ses olayları dışındaki ses özelliklerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Sese yönelik kaynaklar, Bergstrasser (1936) ve Üçok (1951) hariç, Türkçede diftong (iki ünlülü hece) bulunmadığı konusunda hemfikirdirler. Konuşma eğitimi kaynaklarında ise hem diftongun ne olduğu hem de varlığı yokluğu noktasında sıkıntı vardır. İncelenen konuşma eğitimi kitaplarının çoğunun aksine M. Şahin (2009, 39, 101), Şahzâde (2007, 135) ve Yaman (2007, 53) ise diftongun iki ünsüzün yan yana gelmesiyle oluştuğunu savunur.

Hem sese yönelik hem de konuşma eğitimine yönelik kaynaklar Türkçedeki ünsüzlerin ünlüler yardımıyla, özellikle de 'e' ünlüsü yardımıyla, sesletildiği görüşündedirler. Fakat son 7 yılda ilköğretim okullarında 'ses temelli okuma' yöntemiyle okuma öğretildiği bilinmektedir. Öğrenciler ünsüzleri, yanına bir ünlü getirmeden okumayı öğrenirler. 2005 yılından önceki uygulamada ise öğrencilerin ünsüzleri öğrenirken bir ünlüden yardım aldığı görülmektedir. Fakat yapılan araştırmalarda okuma öğrenme aşamasında ünsüzleri tek başına seslendirmenin okumayı kolaylaştıracağı ve hızlandıracağı saptanmıştır. Bu çalışmalar ünsüzlerin tek başına sesletilebileceğini göstermektedir. Sonuç olarak ünsüzler ünlü olmadan da havanın ses yolundan çıkması sonucu işitilirler. Tek fark ünsüzler çıkış aşamasında bir engelle karşılaşırlar.

Yerel dil kullanımı konuşma eğitimine yönelik kitaplarda söyleyiş kusuru kabul edilmiş, İstanbul Türkçesinin kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Ses bilgisi-ses bilime yönelik kitaplarsa sadece yerel dil kullanımına ve örneklerine yer vermiş, bir konuşma kusuru olduğundan bahsetmemişlerdir.

İncelenen kaynaklar genellikle Türkçenin yazıldığı gibi konuşulmayan bir dil olduğu görüşündedir. Buna şu kaynaklar örnek verilebilir: Elik 2010, 14; Okur 2010, 197; Önen 2009, 64, 69); M. Şahin 2009, 33. Kaynaklar yazı dilinin konuşma dilindeki tüm sesleri karşılamadığını, bu nedenle konuşma dilinin ayrı bir alfabesi olması gerektiğini vurgular. Kaynaklara göre konuşma dilinde 'ğ' ünsüzünün

düşmesi, ‘y’ ünsüzünün ve ‘-ecek/-acak’ ekinin yarattığı daralmalar Türkçenin yazıldığı gibi konuşulmayan bir dil olduğu görüşünü destekler. Bu görüşün aksini, Türkçenin yazıldığı gibi konuşulduğunu ya da okunduğunu, savunan kaynaklar arasında Önen (2009, 62), Beyreli ve diğer. (2011, 18), Taşer (2009, 307) Temur ve Çakıroğlu (2010, 165), Özdemir (2008, 49) yer alır. Bu noktada Önen (2009)’in çelişkili ifadelerine yer verdiği dikkat çekmektedir. Önen (2009, 62), ‘pastahane, hastahane’ gibi sözcüklerdeki ‘h’ ünsüzünü düşürerek okumanın yanlış olduğunu ifade eder. Gerekçe olarak da konuşmanın dilinin kuralına göre sesletilmesi, yani yazıldığı gibi okunması gerektiğini gösterir.

Gerek ses bilgisine ve ses bilime yönelik kitaplarda gerek konuşma eğitime yönelik kitaplarda ‘g, k, l’ ünsüzlerinin ince ve kalın şekillerine yer verildiği görülmüştür (Akbayır 2007, 220, 222, 234, 235; Aktaş ve Gündüz 2010, 153; Çotuksöken 2010, 258, 271; Okur 2010, 78; Önen 2009, 130-131, 133-136; Şahin 2009, 108, 113; Şenbay 2010, 112-114; Temizyürek ve diğer. 2011, 105, 106, 107; Ünalın 2007, 118, 119, 120; Yakıcı ve diğer. 2012, 302). Yılmaz (2006, 30, 223), bu ünsüzlere ‘ğ’yi de ekler. Bazı konuşma eğitime yönelik kaynaklar (Bulgurcu 2009, 50; Elik 2010, 81-84; Er 2010, 53; Erata 2010, 412-417; Gürzap 2008, 147; Kıbrıs 2011, 241-243; Şahzâde 2007, 158) bu ünsüzlerin hepsine değinmemiştir.

6. Sonuç ve Öneriler

Bulgular değerlendirildiğinde konuşma eğitime yönelik hazırlanan kaynaklar hem kendi aralarında karşılaştırıldığında hem de sese yönelik hazırlanan kaynaklarla karşılaştırıldığında tutarsızlıklar olduğu görülmüştür. Bu tutarsızlıklar da güzel konuşma becerisi kazanmak isteyen okuyucuların yanlış yönlendirilmesine neden olabilir.

Örneğin, ‘-ecek/-acak’ ekinin sesletimi aydınlığa kavuşturulmamış bir ektir. Okura doğru telaffuzu ve güzel konuşmayı öğretmeye çalışan kitaplar kendi aralarında doğru telaffuzun ne olduğuna karar verememişlerdir. Bu nedenle bu kitaplar Türkçenin ses bilgisi, tarihsel evrimi, Türkçenin ses ve gırtlak yapısı iyice incelendikten sonra yazılmalı ve ortak bir doğruyu savunmalıdır. Bu alanda TDK’nın ses bilgisi, ses bilim araştırmacılarıyla, ses laboratuvarı çalışanlarıyla ve dil tarihçileriyle yapacağı uygulamalı ve yazılı kaynak destekli bir çalışma sorunu ortadan kaldırılabilir. Bu amaçla hazırlanan sesli sözlükte de hem ses bilgisi hem konuşma eğitimi kitapları arasında bir ortaklık yoktur. Ses bilgisi kitapları ve konuşma eğitimi kitapları ‘ğ’nin sesletilmemesi gerektiğini ya da belli belirsiz hissettirilmesi gerektiğini savunurken sesli sözlükte “ağız, ağır, ağıt” gibi sözcüklerdeki ‘ğ’lerin baskılı bir şekilde söylendiği görülmüştür. Dil araştırmacıları, TDK üyeleri ve konuşma eğitmenleri ile yapılacak ortak bir çalışma bu karışıklığı ortadan kaldırılabilir.

Dil canlı ve değişken bir varlık olduğu kadar sistematiktir. Bu nedenle konuşma dilinde gerçekleşen ses düşmelerinin ya da ses değişimlerinin de bir

sistematiği olmalıdır. Gelişigüzel bir değişim dilin bu özelliğine aykırıdır. Konuşma dili ve yazı dili ayrımı genel kabul görmüş bir ayrımdır. Yazı dilinin kuralları olduğu gibi konuşma dilinin de kendine özgü kuralları vardır ve bu kurallar dilden dile farklılık gösterebilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Türkçenin konuşma dilindeki kurallarının belirlenmesi ve konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kitapların bu kurallar çerçevesinde okuyucuları bilgilendirmesidir. Aksi takdirde bu çalışmada da görüldüğü gibi tek bir doğru telaffuz yerine yazarların görüşleri kural olarak sunulmaktadır. Yazıda kısmen ortak dil kullanılırken konuşmada da ortak dil olarak İstanbul Türkçesi kabul edilmiştir. Diğer bir deyişle konuşma dilinde de bir ortaklık söz konusudur. Fakat incelenen kaynaklarda bu ortaklığa rastlanmamıştır. Okuyucuya güzel konuşma bilgisi vermeyi amaçlayan bu kitapların her biri kendi doğrusunu savunmaktadır. Bu kitaplardan yararlanan öğretmenler, öğrenciler ya da güzel bir telaffuzla iş hayatında, günlük hayatta başarıyı yakalamak isteyen konuşurlar farklı telaffuzlar edinmektedirler. İncelenen konuşma eğitimine yönelik kitaplarda beden dili, doğru nefes alma teknikleri ya da iletişim gibi konularda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Çoğu da benzer bilgilerdir. Fakat nefesini, beden hareketlerini çok iyi kullanıp telaffuzuyla gülünç duruma düşen birinin iyi bir konuşmacı olduğu söylenemez. Doğru bir telâfuza sahip olmak isteyen kişi bu kaynaklardan hangisinin doğru bilgiyi verdiği konusunda kararsızlığa düşebilir. Bu karışıklığa neden olan kaynaklar azımsanmayacak kadar fazladır. Kâr amacı güdülerek geliş güzel, konunun uzmanı olmayan kişilerce yazılmış birçok konuşma eğitimi kitabı göze çarpmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar aşağıdaki maddelerde şu şekilde ifade edilebilir:

- Ses bilgisi ve ses bilim merkezli kaynaklarda yer yer terminoloji ve içerik farklılıkları gözlenmiştir.
- Konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kaynak kitaplarda tutarlılık görülmemektedir. Özellikle kimi kaynaklarda “ses”e dair herhangi bir bölüm bulunmamaktadır.
- Konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kaynakların ses bilgisi ve ses bilim kaynaklarıyla yeteri kadar desteklenmediği görülmüştür.
- Konuşma eğitimine yönelik hazırlanan kaynaklarda verilen örnek ve uygulamalar arasında “ses” yönünden farklılık olduğu görülmüştür.

Türkçeyi güzel ve doğru konuşan nesillerin yetişebilmesi için konuşma eğitimi kitaplarındaki bilgi karmaşasına bir açıklık getirilmelidir. Bu çalışma doğru telaffuzun ne olduğuna ilişkin karmaşanın altını çizmek ve soruna dikkat çekebilmek amacıyla yapılmıştır. İlgili konuda karşılaştırmalı bir bilgi sunmaktadır. Ortaya çıkan bilgiler ışığında çalışmanın bundan sonra yayınlanacak yayınlara ve akademik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Konuşma dilinde bir ortaklık sağlanması, konuşurların Türkçenin estetiğine uygun, doğru ve güzel konuşabilmesi için bu alanda yazılmış yayınların incelenmesi, denetlenmesi gerekmektedir. Bu

alandaki yazılacak yardımcı kitaplara kaynaklık edebilecek bir ana kaynak hazırlanması soruna daha etkili bir çözüm getirecektir. Bu ana kaynak uzmanlarca Türkçenin ses bilgisine ve ses bilimine uygun olarak hazırlandığında şu an yaşanmakta olan telaffuz sıkıntısı, adlandırma ve sınıflama karmaşası son bulacaktır.

KAYNAKÇA

- Adalı, O. (2009). *Anlamak ve Anlatmak*. İstanbul: Pan Yayınları.
- Akbayır, S. (2007). **Dil ve Diksiyon Yazılı ve Sözlü Anlatım Bozuklukları**. (4. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2010). **Yazılı ve Sözlü Anlatım Okuma Dinleme Konuşma Yazma**. (13. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atabay, N., Özel, S., Çam, A. ve Pirali, N., Aksan, Prof. Dr. D. (Ed.) (1978). **Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, N., Ercan, Y., Şengezer, N., Bulan, H. İ., Kasımoğlu (Aydın), H., Yaşar (Örge), F., ve diğerleri (2009). *Türk Dili Yazılı Anlatım-Sözlü Anlatım*. (4. Baskı). İstanbul: Kriter Yayınları.
- Bergstrasser., Akkaya, Ş. (Çev.). (1936). **Türk Fonetigi**. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Beyreli, L., Çetindağ, Z. ve Celepoğlu, A. (2011). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bulgurcu, A. (2009). **Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım Bilgileri**. Isparta: Manas Yayınları.
- Coşkun, M. V. (2010). Türkçenin Ses Bilgisi. (2. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Coşkun, M.V. (2000). *Fonetik ve Fonetik Lâboratuvarları*. **Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi**. Sayı 581. (Mayıs 2000). s. 393.
- Çevik, N. (2002). **Konuşma Tekniği**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2010). **Uygulamalı Türkçe Yazılı ve Sözlü Anlatım**. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Demircan, Ö. (2009). **Türkçenin Ses Dizimi**. (3. Basım). İstanbul: Der Yayınları.
- Elik, R. (2010). **Etkili Konuşma Teknikleri Diksiyon**. (2. Baskı). İstanbul: Akis Kitap.
- Er, S. (2010). **Etkili ve Güzel Konuşma Sanatı**. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Erata, R. (2010). **Türkçe Konuşmanın Püf Noktaları**. (2. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Ertan, E. (2006). **Oyuncuların ve Oyunculuk Eğitimi Alan Öğrencilerin Sesi Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörlere Maruz Kalma Sıklıkları, Ses Suiistimli Konuşma Alışkanlıkları ve Ses Yıpranma Semptomlarının Belirlenmesi**. Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.
- Evliyaoğlu, G. (1973). **Konuşma Sanatı Diksiyon Fonetik Retorik**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Göğüş, B. (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi**. Ankara: Gül Yayınevi.
- Güler, E. ve Hengirmen, M. (2005). **Ses Bilimi ve Diksiyon**. Ankara: Engin Yayınevi.
- Gürzap, C. (2008). **Söz Söyleme ve Diksiyon**. (12. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güz, N. (1992). *Sesler ve Kurallar*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kaplan, M. (2009/10). **Diksiyon 10 Derste Güzel Konuşma Sanatı**. Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı Akademi Yayın.
- Karaağaç, G. (2010). **Türkçenin Ses Bilgisi**. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kıbrıs, İ. (2011). **Türkçe 2 Sözlü Anlatım Güzel Konuşma/Diksiyon**. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2010). **Grammer Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Okur, S. (2010). **Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı Diksiyon**. (3. Baskı). İstanbul: Lamia Yayınları.
- Önen, A. (2009). **Türkçeyi Türkçe Konuşmak**. (3. Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Özben, R. (1989). **Türkçe Diksiyon**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Özdemir, E. (2008). **Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı**. (12. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özsoy, A. S. (2004). **Türkçe'nin Yapısı-I Sesbilim**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Reca, Ö. F. (2010). **Başarılı ve Güzel Beden Dili ve Konuşma Sanatı**. (4. Basım). Ankara: Tutku Yayınevi.
- Salmış, F. (2011). **Konuşma Estetiği ve Diksiyon**. İstanbul: Armoni Yayıncılık.
- Selçuker, N., Konak, M. ve Ada, S. (2009). **Doğru, Güzel ve Etkili Konuşma Diksiyon**. (2. Baskı). İstanbul: Kitapdostu Yayınları.
- Selen, N. (1979). **Söyleyiş Sesbilimi Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sever, S. (1998). Dil ve İletişim (Etkili Yazılı ve Sözlü Anlatım). **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**. Sayı 1. 1998. [http://dergiler.ankara.edu.tr/search.php\(12](http://dergiler.ankara.edu.tr/search.php(12) Mayıs 2012).
- Şahin, M. (2009). **Söz Söyleme ve Konuşma Sanatı Diksiyon**. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Şahzâde, D. (2007). **Türkçe'yi Doğru, Etkili ve Güzel Konuşma Kit-hapı**.(2. Baskı). İstanbul: Omega Yayınları.
- Şenbay, N. (2010). **Söz ve Diksiyon Sanatı**. (27. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansu, M. (1963). **Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Taşer, S. (2009). **Örneklerle Konuşma Eğitimi**. İstanbul: Pegasus Yayınları.

- Tekinalp, Ş. (2009). **Güzel Konuşma Bir Markadır.** (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Temizyürek, F., Erdem, İ. ve Temizkan, M. (2011). **Konuşma Eğitimi.** Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Temur, T. ve Çakıroğlu, A. (2010). **Etkinliklerle Yazılı ve Sözlü Anlatım.** Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Tunalı, M. (2010). **Başarılı ve Güzel Konuşma Sanatı.** (20. Baskı). İstanbul: Yakamoz Yayıncılık.
- Üçok, N. (1951). Genel Fonetik (Ana Çizgileri). İstanbul: İbrahim Horoz Matbaası.
- Ünalın, Ş. (2007). **Sözlü Anlatım.** (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, Dr. M. ve Yelok, Dr. V. S. (2012). **Üniversiteler İçin Türkçe-2 Sözlü Anlatım.** (5. Baskı) Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yaman, E. (2007). **Doğru Güzel ve Etkili Konuşma Sanatı.** İstanbul: Savaş Yayınları.
- Yılmaz, A. (2005). Oyuncunun Konuşma Eğitiminin Teorik İçeriği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Yılmaz, M. Y. (2006). **Güzel ve Etkili Konuşmak İçin Diksiyon.** İstanbul: Elit Kültür Yayınları.

EVALUATION OF PHONETIC FEATURES AS A COURSE CONTENT IN SPEAKING COURSE BOOKS

WIDE SUMMARY

Speech is the transmission of thoughts to the listener through oral language. Although communication options in a wide variety have become available for humanity with the development in technology, the speech is still the most practical, the most common communication tool. Every individual who makes a point of esthetic elements and wants to communicate in a good way tries to speak effectively in the process of communication and accordingly tries to persuade the audience. The speech has a social quality with the power to influence the masses as well as its other functions such as expressing of thoughts and communicating. Forms of speech brings up form of thought at the same time. The expression is the bounce of thought. People mostly compose their schemas about other people by arguing their speech. Even the speech ability of a person can determine his social position. Many reasons such as these attract attention to the importance of fluent and effective speech. In accordance with this importance the ability of speech is included in training curriculums in order for each student to acquire this ability.

Fluent and effective speech depends on gaining capability in this area. This capability can only be gained with elocution. The most important factor in training of

speech is correct pronunciation. Sounds of language and rules about interaction among these sounds should be known exactly to have a correct pronunciation. The books in this area are the most important sources for elocution. Sounds of language and rules about interaction among these sounds should be well known to have a correct pronunciation. So books for elocution should teach correct pronunciation to the readers based on properties of sound.

When the books for elocution is researched, it is seen that there isn't a common opinion about principles and rules among these books. In researched books, there is some similar knowledge about sounds in speech and bonds of sounds each other in so-called books. However these books mostly are cut off from each other in this respect. It is seen that these books mostly give different information about sounds. This situation becomes more complex in the point of the vowels which are quoted vowels from foreign languages and long vowels. An opinion or a categorization accepted by a book is refused by another book. Moreover, some vowels that influence pronunciation in books orientated to sounds aren't seen in books of speech. When the form of formation and place of formation of consonants are dealt with, the difference of being named and being categorized appear exactly. There are conflicting expressions about whether 'ğ' is a consonant or not. This complex situation causes whether 'ğ' consonant should be pronounced or not. There isn't a common knowledge about pronunciation of this consonant among resources. It is possible to come across many different opinions regarding formation place of same consonant. This contradiction can confuse the readers who have recourse to this books to have correct pronunciation.

There is the difference between spelling and pronunciation in Turkish. This difference is mostly seen in the transformation of phonemes. The difference of spelling and pronunciation especially takes places with expanding and narrowing effect of infixes like '-ecek/-acak' and some consonants like 'ğ, y'. Some consonants (r, t, y, ğ...) and syllables can be dropped and can be changed by analogy and contrary. And sounds get away from its spelling in the course of speaking. In the course of these changes there happen many different views on the correct pronunciation at words. Books prepared regarding phonetic and phonology consider the sound changes in spoken language to be ordinary, while books prepared elocution classify this situation as a speaking defect.

As Turkish has a common written language, it has a common spoken language and this is defined as 'İstanbul Türkçesi'. So, what is the reason why so many different opinions appear on speaking? This question can be answered when the sound qualifications of Turkish is examined. Each language has specific characteristics in terms of sound and a good speaker have to know them and make correct pronunciation. At this point the books that provide the education should take the sounds characteristics of Turkish as the basis and direct their readers to the common correctness serious differences and uncertainties prepared for the education

of speaking have brought about the necessity to compare and investigate whether these books take the sounds characteristics of Turkish as the basis or not. In view of these differences in the given opinions, this study is intended for drawing attention to the uncertainty in the correct pronunciation of Turkish.

No academic study has been made so far about whether the books prepared for elocution of Turkish is suitable for phonetic and phonology. Accordingly the need has appeared for investigating whether the books prepared for elocution reflect the sound features of Turkish. The studies made up to now about the education of speaking is aimed how the fluent speaking should be. In this study, the appropriateness of sound features in the books prepared for education of speaking to the rules of Turkish sound knowledge of Turkey and phonetics has been evaluated. The similarities and differences among the resources have been argued. Therefore, this performed study shows the feature of being the first.

The question “In what ways are phonology and phonetics impressions in the books prepared for speaking education and in the resource, reflecting the sound features of Turkish?” forms the basic problem of this study. In this frame, first of all, how the resources for Turkish phonology and phonetic deal with ‘sound’ and ‘features of sound’ have been revealed. Then, it has been determined how and to what extent the books for speaking education lay emphasis on sound, sound features and pronunciation. Finally, it has been examined to what extent the information in the books prepared for speaking education matches with information in phonetic and phonological books. It is assumed that the phonetic and phonological books which are dealt with at this study are explanatory regarding aspect of phonetic and phonological of Turkish. It has been assumed that the resources for speaking education which are included in the sampling represent the whole books in this issue. It has also been assumed that sound features in the study include the features of sound in Turkish.

The books included in this study about sound are restricted to twelve books reflecting the sound and speaking features in Turkish. In the selection of the books, only appropriateness of them to phonology or phonetic have been taken as a scale. Because there are many resources about speaking education, only those published in 2006-2011 have been taken into consideration among the studied resources of speaking education.